

**Concrete invulling
van de functie animatie
in rusthuizen**

**Promotor
Guido Cuyvers**

**Onderzoekers
Jo Kavs
Eva Van den Brande**

2000

INHOUD

1	AANLEIDING VOOR HET ONDERZOEK.....	2
2	DE ALGEMENE VRAAGSTELLING.....	2
3	CONCRETISERING EN ONDERZOEKSMETHODE.....	2
4	HET KWANTITATIEF ONDERZOEK	3
4.1	DE VISIE OP ANIMATIE	3
4.2	DE ANIMATOR.....	5
4.3	INTEGRATIE VAN ANIMATIE IN HET RUSTHUIS	7
4.4	ACCOMMODATIE EN MATERIAAL.....	8
4.5	FINANCIEEL.....	8
4.6	KLEINE RUSTHUIZEN.....	8
4.7	INTERVIEWS MET BEWONERSRADEN	9
5	HET KWALITATIEF BELEIDSORIËNTEREND DEEL.....	9
5.1	ACHTERGROND VAN DE BEVOORRECHTE GETUIGEN: VISIE OP OUDERDOM EN OPANIMATIE	9
5.2	VOORSTELLEN VAN DE BEVOORRECHTE GETUIGEN VOOR DE REGELGEVING... 	10
6	BELEIDSVOORSTELLEN.....	12
6.1	HET KADER.....	12
	Definiëring van het animatiebegrip	12
	Vorm van het kader	12
	Minimumvoorwaarden	13
6.2	TE SCHEPPEN VOORWAARDEN VOOR DE UITVOERING	15
	Voorlichting en opleiding.....	15
	Ontwikkeling van de animatieve projecten door de rusthuizen	17
	Permanente kwaliteitsverbetering en controle	18

1 AANLEIDING VOOR HET ONDERZOEK

Uit bezorgdheid voor de leefkwaliteit van de bejaarden besloot de Vlaamse overheid de animatiefunctie op te nemen in het decreet van 5 maart 1985 tot erkenning en subsidiëring van de instellingen voor bejaarden, in het werkveld ook wel ‘*het decreet Steyaert*’ genoemd. In de uitvoeringsbesluiten van juli 1985 zijn de normen opgenomen voor het aantal personeelsleden en voor de kwalificaties van het personeel voor rusthuizen. De overheid stelt: “*Voor rusthuizen met meer dan vijftientig maar minder dan vijftig bewoners dient een halftijdse betrekking van deskundige in animatie en activatie te worden voorzien. Vanaf vijftig bewoners en verder per groep van vijftig bewoners dient een bijkomende halftijdse betrekking voorzien te worden*”. Sindsdien zijn de rusthuizen met vijftientig of meer bewoners verplicht een animator in dienst te nemen, willen ze officieel door de Vlaamse overheid als rusthuis erkend worden. De uitvoeringsbesluiten specificeerden echter niet wat de animatie moest inhouden, wie ervoor moest instaan, enzovoort. De praktische invulling en ontwikkeling van een visie op animatie werden overgelaten aan de inrichtende machten, de dagelijks verantwoordelijken en de animatoren van de rusthuizen zelf. Die situatie was voor de Vlaamse Regering voldoende reden om na vijftien jaar de concrete invulling van de animatiefunctie in kaart te laten brengen en te evalueren.

2 DE ALGEMENE VRAAGSTELLING

De overheid wil als opdrachtgever achterhalen welke invulling de rusthuizen gegeven hebben aan de uitvoeringsbesluiten van het decreet van 5 maart 1985, houdende de regeling van de erkenning en subsidiëring van voorzieningen voor bejaarden. Zij formuleerde die doelstelling als een algemene vraag: *‘Welke is de huidige toestand met betrekking tot animatie in rusthuizen en wat zijn daarvan de gevolgen voor het algemeen functioneren van het rusthuis en de welzijnsgevoelens van de bewoners?’*

3 CONCRETISERING EN ONDERZOEKSMETHODE

In het denken over animatie kunnen we grosso modo twee stromingen onderscheiden. De eerste beschouwt animatie als een afzonderlijke discipline met eigen doelstellingen die door gespecialiseerde medewerkers gerealiseerd moeten worden. Vroeger werd die geconcretiseerd door activiteiten te organiseren waarmee de bewoners actief en in beweging bleven. Gaandeweg kreeg naast de zorg voor het fysieke ook de zorg voor het psychosociale aandacht binnen de activiteiten. De tweede benadering, de holistische benadering genoemd, stelt dat animatie integraal deel uitmaakt van het leven in het rusthuis: de zorg moet op de totale persoon van de bewoner gericht zijn en iedereen in het rusthuis moet erbij betrokken worden. Naast de organisatie van activiteiten, moet ook de ontwikkeling van een animatieve grondhouding bij alle betrokken binnen en buiten het rusthuis centraal staan. Je zou ook kunnen spreken van een integrale visie op animatie. Beide benaderingen zijn hier prototypisch beschreven. Niettemin hebben ze consequenties voor de concrete organisatie van de animatie, voor de betekenis die ze binnen het rusthuis heeft en voor de belevingen van de bewoners zelf. Merken we nog op dat sinds de jaren tachtig vooral de holistische benadering op de voorgrond kwam in het denken over en de praktijk van de animatiefunctie.

Om de doelstelling van de onderzoeksopdracht te realiseren deelden we het onderzoek op in een kwantitatief en een kwalitatief deel. Het kwantitatief gedeelte wil via de methode van de survey de volgende variabelen beschrijven: het rusthuis als kader voor de animatie, de visie op animatie, de animator zelf, de concrete realisatie van de animatie, de integratie van de animatie in het rusthuis en de accommodatie waarbinnen en de materiële middelen waarmee de doelstellingen van de animatie moeten gerealiseerd

worden. Daar we niet alle rusthuizen met de survey konden bevragen, trokken we een aselechte steekproef van 450 instellingen uit de 769 erkende rusthuizen in Vlaanderen (mei 2000). Elke geselecteerde instelling ontving vier vragenlijsten voor vier verschillende zorgpartners, namelijk de directeur, de animator, iemand van het verplegend personeel en iemand van het verzorgend personeel. De globale responsrate was 55,3%. Om een beperkte controle uit te voeren op de resultaten van de survey werd in zes instellingen van verschillende grootte een bewonersraad bijgewoond. Langs deze weg gaven we ook de bewoners zelf een stem in het onderzoek. De rusthuizen voor dit onderdeel werden aselekt gekozen uit de groep rusthuizen die niet geselecteerd waren voor de survey, nadat deze volgens grootte in zes groepen verdeeld waren.

In het kwalitatief beschrijvend gedeelte hebben we bevoorrechte getuigen geïnterviewd aan de hand van een gestructureerde vragenlijst. Hierin peilen we naar de visie van deze deskundigen op animatie, ouderdom en veroudering. Vermits we van deze personen vooral ideeën wensten voor het formuleren van beleidsvoorstellen, ondervroegen we ze diepgaand over volgende topics: de minimale functievereisten van de animator, de manier waarop de animatiefunctie gefinancierd moet worden, hoe de overheid haar controlerende taak moet opvatten. Tevens wilden we hun visie op de overheid achterhalen.

4 HET KWANTITATIEF ONDERZOEK

4.1 De visie op animatie

Om de visie op animatie in kaart te brengen gingen we op twee manieren te werk. Ten eerste vroegen we de directeur naar de aanwezigheid in het rusthuis een neergeschreven visie op animatie. Dit is noodzakelijk opdat de integrale benadering van animatie gedragen zou kunnen worden door de hele rusthuisgemeenschap. De visie is meer dan een formaliteit of een soort uithangbord. Een visie die gedragen wordt heeft een motiverende kracht en geeft richting aan het handelen van de zorgpartners. Op deze punten scoren de rusthuizen zwak. Slechts 40,3% beschikt over een neergeschreven visie. Een derde zegt eraan te werken. Een vierde is er nog niet mee bezig. Hier is nog werk aan de winkel. Het bestaan van een visietekst hangt significant samen met het beschikken over een functieprofiel voor de animator. Als een visietekst aanwezig is, vindt men de taken van en de vaardigheden waarover een animator moet beschikken belangrijker. Een functieprofiel hangt op zijn beurt samen met een positievere houding van de animator tegenover de items over vrijheid en privacy in de vragenlijst. De aanwezigheid van een visietekst is evenwel een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde. Enkel het al dan niet aanwezig zijn van een visietekst leert ons nog niet welke visie de zorgpartners er werkelijk op nahouden. Om dat te achterhalen bevroegen we hen over de mogelijke doelstellingen van animatie, over de verwachtingen en bekommernissen van ouderen ten aanzien van het rusthuis, over een aantal elementen van vrijheid en privacy in het rusthuis, over hun visie op ouderdom en tenslotte over de stelling dat animatie een volwaardige discipline is.

De antwoorden op de vraag naar het belang van de verschillende doelstellingen van de animatiefunctie gingen duidelijk in de richting van een persoonsgerichte benadering van animatie. Als belangrijkste doelstellingen vernoemde men het creëren van een positief leefklimaat, de eigenwaarde van de bewoner bevorderen, het sociaal contact bevorderen, de autonomie van de bewoner bevorderen en het recht op totale ontplooiing garanderen. Wel moeten we erop wijzen dat het verzorgend en verplegend personeel het belang van het actief bezig zijn van de bewoners sterker onderstrepen dan de directie en de animator, zonder dat ze de andere doelstellingen echt minder belangrijk vinden.

Alle zorgpartners zijn het eens in hun oordeel over de verwachtingen van de bewoners ten aanzien van het rusthuis. Ze scoren de verwachting respect en geborgenheid te krijgen allemaal als belangrijkste. Ook op het vlak van de bekommernissen scoren zij niet significant verschillend. Ze onderkennen allen de angst van de bewoners voor het verlies van de eigenheid en het uit handen moeten geven van de persoonlijke hygiëne. Deze vaststellingen tonen dat de respondenten globaal de persoon van de bewoner centraal stellen. Toch moeten we ook wijzen op het feit dat de bekommernis voor een betuttelende behandeling door het personeel significant minder belangrijk gevonden worden door verpleging en verzorging, terwijl dat juist de zorgpartners zijn die het meest directe contact hebben met de bewoners.

De grote meerderheid van de rusthuizen biedt veel ruimte aan vrijheid en privacy. Nochtans stellen we voor een klein aantal rusthuizen praktijken vast die daarmee in strijd zijn. Zo blijkt dat in 5,9 % van de rusthuizen de bejaarde niet kan kiezen voor alternatieve geneeswijzen en in 10% van de rusthuizen de familie dat niet kan doen als de bewoner zelf daartoe niet meer in staat is. In 8,5% wordt geen rekening gehouden met eetgewoonten die voortvloeien uit de levensovertuiging van de bewoner. Erger wordt het wanneer in 3,3% van de rusthuizen het briefgeheim geschonden wordt en in 1,3% de lichaams- en seksualiteitsbeleving niet gerespecteerd wordt. Deze vaststellingen druisen in tegen de animatieve grondhouding waarbij het respect voor de persoon van de bewoner centraal staat. Bovendien vermoeden we dat het merendeel van de respondenten op de vraag naar de lichaams- en seksualiteitsbeleving een sociaal wenselijk antwoord gaf. Feedback vanuit het werkveld leerde ons dat er in de praktijk op dit probleem een zwaar taboe rust, niet enkel van de kant van de medewerkers van het rusthuis maar ook, en misschien belangrijker, van de kant van de familie. In vele gevallen is het probleem amper bespreekbaar. We vermoeden dat de respondenten die aangaven de lichaams- en seksualiteitsbeleving van de bewoners te respecteren, eerder een intentie uitspraken in plaats van de realiteit te evalueren. Tenslotte moeten we nog vaststellen dat ongeveer 5% van de bewoners geen inspraak krijgt in decretaal bepaalde materies. Dat gaat uiteraard in tegen zowel de regelgeving als de integrale visie op animatie.

De visie van de zorgpartners op ouderdom beïnvloedt omgang met de bewoners. Ongeveer een derde van de verpleging en iets minder dan de helft van het verzorgend personeel beschouwt veroudering als een proces van snelle aftakeling. Dezelfde aantallen beschouwen veroudering hoofdzakelijk als een kwestie van intellectuele aftakeling met vooral verlies aan mogelijkheden. Dergelijke opvattingen kunnen meebrengen dat het personeel te weinig gelooft in de zin van het stimuleren van mogelijkheden van ouder wordende mensen en zich hoofdzakelijk focust op de negatieve aspecten, een vorm van selectieve waarneming die tot defaitisme kan leiden. Uiteraard is dergelijke instelling bedreigend voor een animatieve grondhouding.

Tot slot is niet iedereen in het rusthuis er even sterk van overtuigd dat animatie een volwaardige discipline is. Verpleging en verzorging scoren hier significant zwakker dan directie en animatoren, hoewel het verschil klein is. Het gegeven dat net de groep die het meest met de bewoners in contact komt zo'n beperkte definitie van de animatiefunctie hanteert, vormt een duidelijk knelpunt voor de verdere ontwikkeling van de animatiefunctie in de rusthuizen.

Los van de visie die de betrokkenen in het rusthuis hanteren, wilden we ook de manier in kaart brengen waarop ze met de bewoners omgaan. Vooreerst blijkt dat toch nog een vierde van alle respondenten (directie, animator, verpleging én verzorging) aangeeft dat ze activiteiten uit handen van de bejaarden neemt. Het is dus nog niet vanzelfsprekend dat de zelfstandigheid door iedereen wordt aangemoedigd. Vervolgens blijkt dat verpleegkundigen de beslissing om medicatie al dan niet te gebruiken niet algemeen aan de bewoners overlaten. De score toont dat slechts een minderheid die beslissing respecteert. De animator schat de bereidheid van verpleegkundigen om deze beslissing bij de bewoners te leggen evenwel

duidelijk hoger in dan de verpleegkundigen zelf. Ook is het niet voor alle verpleegkundigen vanzelfsprekend om met de bewoner te praten tijdens de verzorging. Deze laatste vaststelling geldt eveneens voor het verzorgend personeel. Het verzorgend personeel blijkt dan weer hoger te scoren op de kansen die ze aan de bewoners geven om over een aantal zaken te beslissen zoals uiterlijke en kleding. Uit deze gegevens blijkt dat het verplegend personeel het minst ruimte laat aan de autonomie van de bewoners.

Levert animatie volgens de respondenten een meerwaarde aan het leven in het rusthuis? Deze resultaten zijn opvallend positief. Alle zorgpartners zijn er in sterke mate van overtuigd dat de bewoners door de animatie meer sociaal gedrag te vertonen. Vervolgens geeft de meerderheid van de zorgpartners aan dat de bewoners door de animatie rustiger worden. Beide effecten dragen bij aan een positief leefklimaat in het rusthuis. Daarnaast zorgt animatie ervoor dat bepaalde negatieve factoren minder optreden: minder agressief gedrag, minder klagen, minder medicatie, minder slaapmiddelen. Hoewel de animatoren het effect van animatie op een aantal factoren duidelijk positiever inschatten dan verpleging en verzorging, toch kan men globaal genomen stellen dat het positieve effect van de animatie op de bewoners door alle zorgpartners erkent wordt. Respondenten die de effecten van de animatie onderkennen, schatten het belang van de doelstellingen van de animatie ook hoger inschatten. Dat geldt voor elk van de effecten.

4.2 De animator

Ook als iedereen in het rusthuis met een animatieve grondhouding doordrongen zou zijn, toch blijft animatie ook een opdracht die geconcretiseerd moet worden met de organisatie van een activiteitsaanbod en met het stimuleren van die grondhouding. Dat is de functie van de animator in het bijzonder. Om de taken van de animator te stroomlijnen is een functieprofiel noodzakelijk. Dit blijkt in slechts 46.1% van de ondervraagde rusthuizen aanwezig. Toetsing van het bestaande profiel aan een aantal taken leert dat volgens de directies de samenwerking met andere zorgpartners de belangrijkste taak is van de animator. Daarenboven moet de animator methodisch werken. Belangrijk is dat het profiel ook ruimte laat voor het promoten van een bewonersgerichte houding. De animator moet personeel, familie en vrijwilligers begeleiden bij hun taak in de animatie. Gevraagd naar de vaardigheden waarover de animator volgens de directies moet beschikken, antwoordden deze vooreerst het in team kunnen werken. Dat strookt met het belangrijk aandeel van samenwerking in het profiel. Daarna komen zelfstandig werken, zichzelf en de werking kunnen evalueren, kunnen budgetteren, kunnen vergaderingen leiden en rapporteren. Opvallend is dat dit allemaal organisatorische vaardigheden zijn. Die zijn noodzakelijk, maar niet voldoende om een integrale benadering van animatie te realiseren in het rusthuis. Daarvoor moet de animator ook mensen kunnen motiveren, stimuleren en ondersteunen. Verder zal hij conflicten moeten kunnen hanteren zeker wanneer hij stoot op tegenwerking van andere personeelsleden of op ontevredenheid. Dus naast organisatorische vaardigheden moet de animator ook over communicatieve vaardigheden beschikken en over psychologisch inzicht. In de mate dat een rusthuis over een visietekst over animatie beschikt, blijkt dat de directie meer belang hecht aan de vaardigheden van de animator.

De meeste animatoren (70.4%) zijn voor speciaal voor de animatiefunctie in het rusthuis aangetrokken. Dat wijst op de bereidheid van de directies om zich formeel in regel te willen brengen met de opgelegde norm. De helft van de animatoren genoot hoger of universitair onderwijs. De andere helft voltooide een een VLOD-opleiding of een beroepssecundaire opleiding. De meeste animatoren (93.1%) vinden dat er voldoende mogelijkheden tot bijscholing zijn. Deze gaat meestal over de taak van de animator en de inhoudelijke werking van het rusthuis. De meest gevolgde bijscholing ging over animatietechnieken en de visie op animatie. Deze hoge score voor visie verbaasde onze contactpersonen in het werkveld, daar het aanbod van bijscholing over dit thema beperkt is. Slechts een vierde van de respondenten volgde

bijscholing over samenwerking, wat erg weinig is wetende dat dit thema het hoogst genoteerd staat in het functieprofiel van de animator. Ook over methodisch werken en over deontologische en levensbeschouwelijke aspecten volgde slechts een minderheid bijscholing. Over de keuze van de bijscholing is drie vierde van de animatoren tevreden. Ontevreden zijn ze als de bijscholing te weinig met animatie te maken heeft.

Een derde van de animatoren is voltijds als animator in het rusthuis tewerk gesteld. De anderen hebben een deeltijdse betrekking als animator. Velen combineren die deeltijdse betrekking met een andere functie in het rusthuis. De helft van de animatoren zegt over te weinig tijd beschikken om hun taak naar behoren uit te voeren. De reden daarvoor is dat de werkbelasting zwaarder is dan de uren die ze ter beschikking krijgen en dat ze taken moeten uitvoeren die niets met animatie te maken hebben. De grote meerderheid van de animatoren (87,9%) heeft een bediendestatuut, 1,4% werkt op zelfstandige basis en 19,5% is vast benoemd. Bekijken we vervolgens de positie in het organogram. Slechts een derde van de animatoren bekleedt een leidinggevende functie. Daarmee bedoelen we dat de animatiefunctie in het organogram op hetzelfde niveau staat als de verschillende zorgfuncties (verzorging, logistiek, paramedische ondersteuning, enzovoort). De animator staat op hetzelfde niveau als bijvoorbeeld een hoofdverpleegkundige of een afdelingsverantwoordelijke. Het merendeel van de animatoren bekleedt evenwel een uitvoerende functie, doordat de animatiefunctie onder een van de andere zorgfuncties geplaatst werd in het organogram. Deze animatoren zijn ondergeschikt aan bijvoorbeeld de hoofdverpleegkundige of afdelingsverantwoordelijke. Enkele animatoren werken in een adviserende staffunctie (2,9%). Diegenen die een leidinggevende positie bekleden omschrijven hun functie als organisatorisch en coördinerend. Later zal blijken dat de leidinggevende animatoren meer contact onderhouden met organisaties en personen buiten het rusthuis en dat ze ook veel meer contacten hebben met de andere categorieën van personeelsleden in het rusthuis.

Als we kijken naar de activiteiten die voor de bewoners georganiseerd worden, dan blijkt de animator het meest bezig te zijn met het voeren van persoonlijke gesprekken. Daarna komen de eigen hobby's van de bewoners, gevolgd door spel en sport. We kunnen de activiteiten ordenen in een aantal categorieën:

- ◆ Collectief-relationale activiteiten zijn: daguitstap, contacten met andere afdelingen, feesten;
- ◆ collectief-instrumentele: sporten, spel, kokkerellen;
- ◆ Individueel-relationeel: levensloopfragmenten, ziekenbezoek, aandachtspersonenwerking;
- ◆ Individueel-instrumenteel: postbedeling op kamer, eigen hobby, televisie kijken, bezig met eigen dier.

De collectief-relationale activiteiten komen meer voor naarmate het rusthuis meer bewoners telt. In kleinere rustthuizen komen meer individuele activiteiten voor zowel instrumentele als relationele.

Bij de voorbereiding van de activiteiten baseert de meerderheid van de animatoren zich op intuïtie en ervaring. Slechts 39,8% doet beroep op een systematische bevraging bij de bewoners. Dit percentage lijkt ons laag in het licht van een bewonersgerichte houding. Bovendien leerden we uit de reflectie van deze gegevens naar het werkveld toe dat het percentage animatoren dat zich in de praktijk enkel op intuïtie en ervaring baseert vermoedelijk nog hoger ligt. We vermoeden dan ook dat de respondenten het begrip '*systematische bevraging*' zeer ruim geïnterpreteerd hebben. Intuïtie en ervaring, hoewel belangrijk, houden het risico in dat ze leiden tot zelfgenoegzaamheid en betweterigheid van de kant van de animator. Bij de voorbereiding hanteren animatoren op zeer verschillende manieren een planning. 15,6% zegt geen enkele vorm van planning te gebruiken. 28,9% gaat grondig tewerk en stelt zowel een jaar-, als maand- als weekplanning op. Iets meer dan de helft stelt een of twee van dergelijke planningen op. Een vierde zegt een vaste planning te gebruiken, die dus niet aangepast wordt aan veranderende behoeften van bewoners. De animatieplanning gebeurt vooral met het oog op collectieve activiteiten. Slechts 43,2% stelt specifieke doelstellingen op per bewoner. Toch zegt 74,4% een animatiedossier per bewoner op te stellen bij diens

verhuis naar het rusthuis. Drie vierde stelt doelstellingen op voor de totale groep. Het is dus niet vanzelfsprekend dat de individuele bewoner centraal staat, noch in het rekening houden met hun behoeften, noch in het bijhouden van een persoonlijk dossier. Daarbij aansluitend blijkt dat evaluatie van de animatie geen veralgemeende praktijk is. In tweede derde van de grote rusthuizen gebeurt de evaluatie tegenover slechts 25% van de kleine rusthuizen. In het kader van integrale kwaliteitszorg moeten we dit betreuren. Om tot permanente kwaliteitsverbetering te komen is het regelmatig evalueren en bijsturen een noodzaak.

Om te vermijden dat het rusthuis een geïsoleerd eiland in de samenleving wordt, zijn contacten met de lokale gemeenschap noodzakelijk. Vrijwilligers zijn hier de belangrijkste partner voor de animator. Hun aanwezigheid is een positieve vaststelling, maar men moeten ervoor waken dat het contact met de lokale gemeenschap zich niet tot deze groep beperkt. Het minst frequent contact is er met wijk- of buurtcomités.

4.3 Integratie van animatie in het rusthuis

Vanuit een integrale benadering is animatie niet enkel de verantwoordelijkheid en taak van de animator. Door de betrokkenheid van de zorgpartners bij de animatie te bevragen wilden we de mate van integratie toetsen. Hier moeten we vaststellen dat verpleging en verzorging vooral betrokken zijn bij transfers van de bewoners naar de plaats waar de animatieactiviteiten doorgaan. Veel minder begeleiden ze hen tijdens de activiteiten en nog minder nemen ze zelf deel aan de activiteiten. Het besluit is dus dat de animator voor de praktische organisatie en uitvoering van de animatieactiviteiten doorgaans alleen staat. We stelden ook vast dat het bestaan van een visietekst in het rusthuis een verschil uitmaakt. Het bestaan van zo'n tekst wijst er wellicht op dat de animatie in verschillende geledingen van het rusthuis onderwerp van discussie is geweest en dat er daardoor een groter bewustzijn van het belang van animatie bij alle zorgpartners aanwezig is. Dat doet ons ervoor pleiten de discussie over de betekenis van animatie met alle betrokkenen te voeren. Die discussie is de basis voor bewustwording en nadien voor de aanvaarding van een meer integrale visie op animatie. Die aanvaarding is dan weer de voorwaarde om effectief vanuit een animatieve grondhouding met de bewoners om te gaan. Het volstaat dus niet dat de animator en of de directie zo'n tekst opstellen. De tekst moet in elk geval gedragen zijn door de hele rusthuisgemeenschap.

Integratie blijkt ook uit de mate waarin de animator betrokken wordt bij allerlei vormen van overleg in het rusthuis. Dat blijkt niet vanzelfsprekend te zijn. Het minst worden animatoren betrokken bij stafvergaderingen over het globale beleid van het rusthuis. Ook bij de dagelijks bewonersbesprekingen door professionelen en bij allerlei in het rusthuis opgerichte werkgroepen rond thema's zoals kwaliteitszorg, palliatieve zorg, voeding, enzovoort, blijven animatoren vaak afwezig. Ze zijn meer betrokken bij wekelijkse, tweewekelijkse of maandelijks multidisciplinaire overlegmomenten, zowel binnen de afdeling als over de afdelingen heen. De geringe betrokkenheid bij het kaderoverleg en de bewonersbesprekingen wijst er wellicht op dat animatie te weinig gezien wordt in functie van de totale persoon van de bewoners.

De andere zorgpartners waarmee de animator de meeste contacten onderhoudt zijn achtereenvolgens de verpleging, het verzorgend personeel, de paramedici en de directie. Er is een onderscheid tussen de officiële en officieuze contacten: de laatste zijn significant talrijker. Tijdens de collectieve activiteiten heeft de animator het meest frequent contact met vrijwilligers en paramedici, tijdens individuele animatie met de paramedici, verpleging en verzorging. Ongeveer dezelfde groepen worden door de animator het meest geïnformeerd over de activiteiten en met deze groepen pleegt de animator ook het meest overleg over de werkschema's. De geringe contacten met en de beperkte informatiedoorstroming van drie diensten, namelijk de pastorale, de technische en de onderhoudsdienst vraagt onze aandacht. Bij de loutere organisatie van de animatie zijn deze diensten uiteraard het minst betrokken, maar dit mag er niet toe

leiden dat ze minder stimulansen krijgen om een animatieve grondhouding aan te nemen. Via de vele informele contacten van deze medewerkers met de bewoners, dragen ze bij tot de organisatiecultuur. Uit de uitwisseling van tips blijken precies ook deze groepen minder te participeren; ze geven minder tips aan de animator en eventuele tips van hen waren volgens de animatoren ook minder relevant dan die van de andere groepen. Omgekeerd geven de animatoren aan deze diensten ook minder tips dan aan anderen.

De animatoren (ongeveer 40%) geven aan meer conflicten te ervaren dan het verplegend of verzorgend personeel (telkens ongeveer 30%). Bij die conflicten vinden de drie betrokken groepen in gelijke mate dat nu eens de ene, dan weer eens de andere gelijk krijgt. Wel denken meer animatoren dan de anderen dat ze vaak of altijd gelijk krijgen. Vervolgens peilden we naar de perceptie door de animator van de tevredenheid van de verschillende groepen in het rusthuis met de animatie. De animatoren signaleren de minste tevredenheid bij verpleging en verzorging, de meeste tevredenheid bij de pastorale dienst en vrijwilligers. Daarmee parallel ervaren de animatoren het minste tegenwerking van deze laatste twee groepen en de meeste van verpleging en verzorging. Ongeveer dezelfde verhoudingen stellen we vast bij de beoordeling van de samenwerking. Ook hier scoren verpleging en verzorging lager dan de anderen. Paramedici en vrijwilligers scoren het hoogst. Uit deze resultaten onthouden we dat de relatie tussen de animator enerzijds en verpleging en verzorging anderzijds gekleurd wordt door wrijvingen en ontevredenheid die sterker zijn dan bij de andere groepen. Omwille van de directe contacten die de verpleging en verzorging met de bewoners hebben, is het erg belangrijk dat zij getuigen van een animatieve grondhouding. Een integrale benadering van animatie kan niet zonder de steun van beide groepen van zorgpartners.

4.4 Accommodatie en materiaal

Er bestaan grote verschillen in de mogelijkheden waarover animatoren beschikken om hun activiteiten te organiseren. Een derde van de animatoren beschikt over veel, een vierde over heel weinig. De grote meerderheid moet accommodatie en materiaal delen met andere diensten in het rusthuis. Dat laatste hoeft geen probleem te zijn indien daardoor de integratie van de animatie in het rusthuis bevorderd wordt. Problematisch is wel dat een vierde niet over de noodzakelijke materiële voorwaarden beschikt om animatieactiviteiten op een behoorlijke manier te realiseren.

4.5 Financieel

Slechts een klein percentage (11.2%) van de animatoren draagt zelf de financiële verantwoordelijkheid voor de animatie. De grote meerderheid draagt die samen met de directie. Overigens beïnvloedt iets meer dan de helft van de directies mee het animatieaanbod. De finances kunnen ook maken dat bepaalde activiteiten niet georganiseerd kunnen worden. In twee derde van de rusthuizen is de animatie volledig in de dagprijs begrepen. Indien men supplementen aanrekent, is dat steeds per activiteit. Die supplementen vormen maar een gering percentage van het animatiebudget (1.51%). Naast de bijdrage van de instelling (78.25%), zijn ook de animatieactiviteiten goed voor 16.44% van het animatiebudget.

4.6 Kleine rusthuizen

Kleine rusthuizen, met minder dan 25 inwoners, zijn niet verplicht een animator in dienst te hebben. In 19% wordt dan ook helemaal geen animatie georganiseerd. De overgrote meerderheid (81%) organiseert desondanks wel animatieactiviteiten. De directie (66.7%) en de medewerkers (71.4%) spelen daarbij bij een heel actieve rol in vergelijking met de directies van grotere rusthuizen.

4.7 Interviews met bewonersraden

Door enkele bewonersraden bij te wonen konden we een beperkte betrouwbaarheidstoets uitvoeren op de resultaten van de survey. De uitkomsten van beide onderzoeksmethoden kwamen telkens overeen. Uit de interviews blijkt dat de aard van de aangeboden activiteiten met de grootte van het rusthuis varieert: in grote rusthuizen ligt de nadruk meer op collectieve activiteiten, in kleine rusthuizen op individuele activiteiten. Hoewel de rusthuizen verschillende nadrukken leggen, hebben ze in hun totaalaanbod in mindere of meerdere mate aandacht voor alle aspecten van animatie (collectief, individueel, relationeel, instrumenteel). De interviews brachten ook naar voren dat organisatie van de animatie nog steeds in hoofdzaak de taak van de animator is. Inspraak en bevraging van bewoners of derden bij de animatieplanning blijft beperkt. Dit laatste sluit aan bij de vaststelling in de survey dat het merendeel van de animatoren zich bij de planning baseert op de eigen intuïtie en ervaring. Bij de uitvoering van de animatie krijgt de animator voor collectieve activiteiten vooral hulp van vrijwilligers en paramedici. Verpleging en verzorging helpen meer bij de individuele animatie. Ook dit kon zowel in de interviews als in de survey worden vastgesteld. In rusthuizen met minder dan 25 woonplaatsen staan vooral de directie, het verzorgend personeel en de familieleden in voor zowel organisatie als uitvoering van de animatie. Op het vlak van de animatieve grondhouding tonen zowel de interviews als de survey dat het idee van integrale zorgverlening bijna overal wordt nagestreefd, maar dat dit op de meeste plaatsen een proces in volle ontwikkeling is.

5 HET KWALITATIEF BELEIDSORIËNTEREND DEEL

5.1 Achtergrond van de bevoorrechte getuigen: visie op ouderdom en op animatie

Alle bevoorrechte getuigen hebben een realistisch beeld over veroudering. De maatschappelijke integratie van de ouderen in de samenleving hangt onder andere af van de woonplaats van de persoon, de leeftijd en een aantal persoonlijke kenmerken. Het risico op isolatie is het grootst bij ouderen boven de tachtig jaar, bij ouderen die in een rusthuis verblijven en bij ouderen die vroeger zelden of geen sociale contacten onderhielden en daar ook nu geen behoefte aan hebben. Voor de toekomst verwacht men dat de positie van ouderen in de samenleving zal versterken, daar de toekomstige generaties een actievere achtergrond hebben en op vele vlakken mondiger zijn dan hun voorgangers. Wat het ouderenbeleid betreft geven de bevroegde personen de voorkeur aan een algemeen welzijnsbeleid boven een voorzieningenbeleid. Het beleid moet zich niet enkel op de groep met zorgbehoeften richten en ruimte voorzien voor preventie op allerlei vlakken. Een nadruk op welzijn creëert ook kansen om het rusthuis in de toekomst meer te benaderen als open leefgemeenschap, met een dienstenaanbod dat zich zowel op ouderen binnen als buiten het rusthuis richt. Door niet enkel de negatieve zorgkanten van de ouderdom in haar beleid te betrekken geeft de overheid bovendien een signaal aan de samenleving, dat ouderdom ook positief beleefd kan worden.

De geïnterviewden hebben allen een holistische visie op animatie. Vanuit de persoonsgerichte benadering omschrijven alle bevroegde personen de animatiefunctie als essentieel in het leven van de ouderen. Animatie wordt ook gezien als een aparte discipline. Daarbij maken de bevoorrechte getuigen ons attent op de val om animatie door deze uitspraak te beperken tot de taak van de animator alleen. Dit zou ingaan tegen de holistische visie waarin animatie een taak is van alle medewerkers. De animator is een deskundige die het animatieaanbod concreet uitwerkt, maar de uitvoering is in handen van de hele personeelsploeg.

5.2 Voorstellen van de bevoorrechte getuigen voor de regelgeving

De vraag van het werkveld naar de overheid toe is tweevoudig: eerst wil men duidelijkheid over de inhoud van de animatiefunctie en daarna wil men dat de overheid initiatieven neemt om de rusthuizen te helpen bij de realisatie van die animatiefunctie. De elementen van de animatiefunctie waarover men meer duidelijkheid wil, zijn het animatiebegrip zelf, de functieomschrijving, de positie van de animator in het rusthuis, de opleidingsvereisten, de bijscholingsvereisten en de kwantitatieve norm.

Koepelorganisaties werkten al enkele jaren rond de definiëring van het animatiebegrip. Ze kwamen daarbij tot de persoonsgeoriënteerde invulling van animatie. Zowel uit de surveyresultaten als uit de interviews met bevoorrechte getuigen blijkt dat ook in het werkveld al de eerste stappen in die richting gezet werden.

Wat de taken van de animator betreft, definiëren de bevoorrechte getuigen de begeleiding van zowel de collectieve als de individuele animatie als hoofdtaak van de animator. Als door de toename van het aantal bewoners de nood aan coördinatie toeneemt, moet dit door de animator(en) opgevangen worden zonder dat de begeleidende taak uit het oog verloren wordt. Administratieve taken moeten zich beperken tot de registratie van gegevens die de animator helpen bij de opstelling of evaluatie van het animatieprogramma. Ze mogen niet het merendeel van de tijd in beslag nemen. Een animator heeft best een methodische werkwijze, waarbij in eerste instantie de noden en behoeften van de bewoners onderzocht worden. Dit dient als basis voor de collectieve en individuele doelstellingen waarop het animatieprogramma wordt afgesteld. Een goede evaluatie van de activiteiten is onontbeerlijk voor verbetering en bijsturing van het programma. Intuïtie en ervaring vormen een goede aanvulling voor deze werkwijze maar mogen zeker niet alleen als basis dienen voor de animatie. Dat zou een te groot risico inhouden op het afstellen van het animatieprogramma op veronderstelde behoeften in plaats van op de reële behoeften van de bewoners. Concreet moet de animator een balans zoeken tussen de individuele en collectieve animatie. Optimaal vertrekt een animator van de individuele noden van de bewoners en kijkt hij vervolgens of daar iets collectiefs uit kan voortvloeien. Verder moeten alle animatieactiviteiten een relationele basis hebben.

Voor de positie van de animator in het organogram van de instelling stellen de bevoorrechte getuigen als enige richtlijn dat deze de animator in staat moet stellen overleg te plegen met de andere personeelsgroepen van het rusthuis (directie, paramedici, verpleging en verzorging, logistiek, enzovoort). Welke plaats de animator concreet toegewezen krijgt mag verschillen van rusthuis tot rusthuis, afhankelijk van de wijze waarop het animatieproject werd uitgewerkt.

Over de aard en het niveau van de opleiding van een animator lopen de meningen uiteen. Algemeen waren er twee voorstellen, namelijk het opleggen van enkel een kwalitatieve norm (de opleiding moet op animatie gericht zijn) en het combineren van een kwalitatieve norm met een verplicht opleidingsniveau (A1 of A2). Voorstanders van het idee om enkel een kwalitatieve norm in te voeren, halen aan dat het opleggen van het opleidingsniveau beperkend is voor de rusthuizen en dat de verplichting van een bepaalde scholingsgraad geen garantie biedt voor betere animatie. Voorstanders van het tweede voorstel beweren net het omgekeerde, namelijk dat de minimale graad, gekoppeld aan de eis dat de opleiding op animatie gericht moet zijn, de kwaliteit op termijn zal bevorderen. Ze melden ook dat het vastleggen van een minimaal opleidingsniveau eindelijk een gelijke verloningsbasis toekent aan de animatoren. Op de vraag welk niveau als minimum moet gelden lopen de meningen opnieuw uiteen. Sommigen zeggen A2, omdat deze opleidingen zeer praktijkgericht zijn. Anderen verkiezen A1, omdat de animatiefunctie volgens hen vaardigheden op dit niveau vereist. Een derde groep koppelt de scholingsniveau aan de taakinfilling van de animator: voor een uitvoerende animator wordt een A2-diploma voorop gesteld, voor de coördine-

rende en organiserende animatoren een A1-diploma. De bevoorrechte getuigen melden tenslotte dat er binnen het huidige opleidingsaanbod voldoende richtingen als basis kunnen dienen voor de animatiefunctie. Er is niet direct behoefte aan een specifieke voltijdse dagopleiding tot animator, mits de bestaande richtingen gestimuleerd worden om het animatiethema duidelijker in hun lessenspakket te integreren en zelfs afzonderlijke subrichtingen op te richten, specifiek gericht op de animatie van bejaarden.

Bijscholing kan een belangrijk onderdeel zijn van het continue proces van kwaliteitsverbetering, maar enkel als de betrokken personen er bewust voor kiezen de bijscholing te volgen. Daarom, zo stellen de bevoorrechte getuigen, moet de Vlaamse overheid niet zozeer het aantal uren reguleren maar wel investeren in de motivatie van de betrokken personen. Dit kan onder andere door de uitwerking van een aantrekkelijk aanbod. Initiatieven op dit vlak moeten door de overheid ondersteund worden. Enkele bevoorrechte getuigen pleiten voor het behoud van de minimumnorm, om te voorkomen dat in bepaalde rusthuizen alle initiatieven tot bijscholing zouden wegvallen.

Wat het aantal animatoren betreft zijn de bevoorrechte getuigen het er over eens dat een toename wenselijk is. Ze zeggen er wel meteen bij dat dit voor de rusthuizen niet haalbaar is zonder financiering door de overheid. Enkele personen vinden de verhoging van het aantal animatoren minder dringend dan de versterking van het verplegend en verzorgend personeel. Ze stellen dat een investering daar ook het animatieve project ten goede komt, daar er meer ruimte komt voor het in de praktijk brengen van de bewonersgerichte grondhouding. De bedenking hierbij is dat de omvang van een investering in een bijkomende animator niet te vergelijken is met de omvang van een investering die nodig is om de veronderstelde invloed van de toename van verpleging en verzorging op de animatie te kunnen realiseren.

Volgens meerderheid van de bevoorrechte getuigen moet de Vlaamse overheid financiële ondersteuning bieden aan de rusthuizen voor de uitwerking van het animatieproject. De financiering is volgens hen een duidelijk signaal van het belang van de animatie in de rusthuisomgeving. Bovendien heeft de financiering volgens sommigen een preventieve werking, daar de animatie de gezondheid en het welzijn van de bewoners positief beïnvloedt. Dat betekent minder zieken en dus ook minder uitgaven op die post. Voor de wijze van subsidiëring zagen de bevoorrechte getuigen drie mogelijkheden: de subsidiëring van de loonkost van het verplichte minimumaantal animatoren, het toekennen van zorgcheques aan de bewoners die deze naar voorkeur binnen het animatieaanbod kunnen besteden en de subsidiëring op basis van door de rusthuizen ingediende projecten. Het eerste voorstel kreeg het meeste bijval in het werkveld. Daarnaast werd projectmatig werken meerdere keren positief beoordeeld, omdat het een ruime mogelijkheid biedt om een animatieproject op maat uit te werken. Bovendien kan het ingediende project als basis dienen voor de controle door de Vlaamse overheid. Het grote nadeel is dat projectmatig werken zeer tijdsintensief is en heel wat administratie vergt. Het voorstel van de zorgcheques had het minst succes. Het voordeel is hier dat het toekennen van het geld aan de bewoner een impuls geeft aan diens autonomie. Bedenkingen zijn dan weer dat vele bewoners hun geldzaken uit handen geven en het feit dat dit systeem onmogelijk gecontroleerd kan worden. Bovendien druist het idee om voor elke animatieactiviteit, individueel of collectief, afzonderlijk te moeten betalen, helemaal in tegen het idee van de geïntegreerde bewonerszorg.

Vrijwilligers kunnen de animator ondersteunen, maar maken diens functie niet overbodig! Bij de functieomschrijving vermeldden de bevoorrechte getuigen dat de begeleiding van de collectieve en individuele animatie dé hoofdtaak van een animator is. Het idee dat deze zich in de toekomst enkel met organisatie en coördinatie zou bezighouden en de uitvoering aan de vrijwilligers zou overlaten, is in de praktijk niet realiseerbaar. Het vinden van vrijwilligers is geen eenvoudige klus. Hun aantal lijkt jaarlijks af te nemen. Voor sommige getuigen moet de Vlaamse overheid een impuls geven aan deze vorm van vrijwilligerswerk.

6 BELEIDSVOORSTELLEN

Een overheid die in het kader van de integrale kwaliteitszorg de ontwikkeling van de animatiefunctie in rusthuizen wil stimuleren, moet eerst een kader scheppen waarin ze het animatiebegrip definieert en eventueel een aantal minimumvereisten vastlegt. Daarna moet ze de voorwaarden creëren om het kader te kunnen realiseren

6.1 Het kader

Definiëring van het animatiebegrip

Met betrekking tot de definitie van het animatiebegrip stellen we voor vast te houden aan de holistische benadering, waarin animatie gezien wordt als een grondhouding, gericht op de totale ontplooiing van de bejaarden in een prettige leefomgeving. Deze invulling ligt niet enkel in de lijn van de ontwikkelingen op het werkveld maar past ook binnen het streven van de Vlaamse overheid naar bevordering van de integrale kwaliteitszorg in de onder haar bevoegdheid vallende zorginstellingen

Vorm van het kader

Het te scheppen kader kan in principe twee vormen aannemen. Men kan een concreet ingevuld, strak kader creëren, of een basiskader dat eventueel enkele minimumvoorwaarden oplegt. In de lijn van de recente trends in de beleidvoering van de Vlaamse overheid, meer bepaald in de lijn van de deregulering en responsabilisering van de zorginstellingen, lijkt ons de ontwikkeling van een volledig inhoudelijk uitgewerkt decreet geen goed idee. Bovendien is het, gezien de grote verscheidenheid in het rusthuislandschap, belangrijk dat rusthuizen een zekere autonomie behouden in de uitbouw van de animatiefunctie, zodat ze deze kunnen afstellen op het eigen doelpubliek.

Een basiskader kan op twee manieren gerealiseerd worden. De eerste, meest logische en dus aan te raden mogelijkheid is de opname van de animatiefunctie in het kwaliteitshandboek. Dit is naar de rusthuizen toe een signaal dat de animatiefunctie volgens de Vlaamse overheid een belangrijke positie inneemt in de integrale kwaliteitszorg. Het probleem hier is dat de inhoud van het kwaliteitshandboek recent in samenspraak met het werkveld werd vastgelegd. De animatiefunctie stond daarbij op de lijst van mogelijke thema's, maar er werden andere prioriteiten gelegd. De boot is dus voor de eerstkomende jaren nipt gemist. Het blijft evenwel aan te raden de animatiefunctie bij een eerstvolgende herziening van de inhoud alsnog in het kwaliteitshandboek op te nemen. Daarnaast moet de regulering van de animatiefunctie in de rusthuizen een plaats krijgen in het nieuwe decreet op het te voeren ouderenbeleid.

We willen in dit verband nog uitdrukkelijk opmerken dat de definiëring en financiering van de animatiefunctie door het werkveld als uitermate hoogdringend aangevoeld worden. Vanuit het werkveld vreest men dat de opname van het basiskader in het kwaliteitshandboek en het nieuwe ouderendecreet zal betekenen dat men in de praktijk opnieuw jaren moet wachten op de regulering van de animatiefunctie. Men stelt dat er voor die tussenperiode een voorlopige oplossing gezocht moet worden. Dat kan door in eerste instantie de regelgeving rond animatie in het bestaande decreet een kwalitatieve invulling te geven, om ze dan in een later stadium in te passen in het nieuwe ouderendecreet en het kwaliteitshandboek.

Minimumvoorwaarden

In een basiskader kunnen, naast de definiëring van de kernbegrippen, een aantal minimumvoorwaarden worden vastgelegd waaraan de rusthuizen op het vlak van animatie moeten voldoen. De formulering van minimumvoorwaarden is een aan te raden optie. Dit om te voorkomen dat rusthuizen van slechte wil hun vrijheid om de animatiefunctie vorm te geven zouden misbruiken om zich aan die verplichting te onttrekken. Een ander voordeel van de formulering van minimumvoorwaarden is dat dit aan de inspectiediensten een zekere houvast geeft. Thema's die nood hebben aan een beperkte regulering zijn:

- ◆ de concrete visie op animatie
- ◆ de functieomschrijving
- ◆ de positie van de animator in het rusthuis
- ◆ het profiel van de animator (opleiding en persoonlijkheidsprofiel)
- ◆ de bijscholing
- ◆ de kwantitatieve norm

De resultaten van de survey toonden aan dat de animatiefunctie in rusthuizen die over een neergeschreven visietekst en functieomschrijving beschikten, beter uitgebouwd was dan in rusthuizen waar deze documenten niet aanwezig waren. Het is duidelijk dat de positieve invloed van de aanwezigheid van de documenten niet zozeer uitgaat van hun fysieke aanwezigheid, maar wel van het doordenken van de animatiefunctie bij het opstellen van de visie en functieomschrijving. Daarom stellen we als minimumnorm op deze domeinen voor om de rusthuizen te verplichten een visie en functieomschrijving voor de animatie uit te werken en op papier te zetten. Verdere concrete invulling moet volledig vrij zijn, zodat de rusthuizen de mogelijkheid hebben een animatieproject op maat van de eigen situatie uit te werken.

Over de plaats van de animatiefunctie in het rusthuis leerden de interviews met bevoorrechte getuigen dat het vooral belangrijk is dat de animatie geen geïsoleerde positie inneemt in de instelling en dat de animator over officiële mogelijkheden tot informatie-uitwisseling met andere personeelsgroepen beschikt. Dit lijkt ons een goede minimumnorm. Door geen concrete plaats op te leggen, kunnen de rusthuizen de positie van de animator afstemmen op de eigen visie en het daaraan gekoppelde animatieve project.

Bij het profiel van de animator gaat de aandacht naar twee elementen, namelijk de noodzakelijke opleiding en de gewenste persoonlijke kenmerken voor het optimaal uitoefenen van de taak. Voor dit laatste stellen we weeral voor de inhoudelijke uitwerking volledig over te laten aan de rusthuizen. Daar er geen indicaties zijn dat de aanwezigheid van een persoonlijkheidsprofiel een substantiële invloed uitoefent op de ontwikkeling van de animatieprojecten, stellen we voor om de rusthuizen ook vrij te laten in het al dan niet opstellen van een dergelijk persoonlijkheidsprofiel. De vereiste opleiding voor de animatiefunctie is een andere zaak. Uit de interviews met bevoorrechte getuigen kwamen drie beleidsopties naar voor, namelijk (1) enkel een kwalitatieve richtlijn opleggen (aard van de opleiding), (2) enkel een opleidingsniveau opleggen (A1 of A2) en (3) zowel een kwalitatieve richtlijn als een opleidingsniveau opleggen. Het opleggen van een kwalitatieve richtlijn lijkt ons noodzakelijk. Als animatie omschreven wordt als een afzonderlijke discipline, dan is het niet logisch dat om het even wie deze functie kan opnemen. De gevolgde opleiding moet dus specifiek op animatie gericht zijn. Het opleggen van een opleidingsniveau heeft voor en nadelen. Enkele bevoorrechte getuigen vonden het een beknotting van de vrijheid van de rusthuizen, daar een hoger opleidingsniveau niet garant staat een betere animatie. Een hoger opleidingsniveau alleen kan inderdaad niet alle problemen oplossen. Maar het behalen van een bepaald diploma staat er volgens ons wel garant voor dat de gediplomeerde over een aantal vaardigheden beschikt, nodig om de beoogde functie uit te oefenen. Mits een koppeling van het verplichte opleidingsniveau aan de kwalitatieve

richtlijn, zal volgens ons het opleggen van de scholingsgraad de kwaliteit van de animatie positief kunnen beïnvloeden. Een ander argument tégen een verplicht opleidingsniveau is dat de positie van de groep laaggeschoolde animatoren, die momenteel in de rusthuizen werkzaam zijn, daardoor in het gedrang komt. Het is onze mening dat dit praktisch probleem geen reden kan zijn om initiatieven voor toekomstige kwaliteitszorg af te blazen. Wel moeten voor deze animatoren overgangsmaatregelen getroffen worden. Ze moeten de kans krijgen hun situatie, via het in rekening brengen van de ervaring of via een eventuele bijscholing, in regel te brengen met de nieuwe regelgeving. Tenslotte is het vastleggen van een opleidingsniveau voor de animatoren zelf een voordeel, omdat er zo ook meer duidelijkheid komt omtrent hun verloning. Op dit moment zijn er op dat vlak grote verschillen waar te nemen tussen de rusthuizen. De volgende vraag is hoe hoog het minimale opleidingsniveau moet zijn. We vinden het een goed voorstel om het opleidingsniveau te koppelen aan de taakomschrijving. Vanuit het werkveld vernemen we dat een hoofdzakelijk op uitvoering gerichte animatiefunctie best ingevuld wordt door iemand met een praktijkgerichte A2-opleiding, terwijl een coördinerende animatiefunctie de vaardigheden van een A1 vereist.

Praktisch zal het vastleggen van de minimumnormen voor de opleiding heel wat inzet van de Vlaamse overheid vergen. Om de kwalitatieve richtlijn in praktijk om te zetten, moet ze om te beginnen nagaan welke opleidingen als basis kunnen dienen voor de animatiefunctie. Daarvoor moet ze eerst een zicht krijgen op de voor de animatie vereiste vaardigheden. Opleidingen die slechts gedeeltelijk aan die vaardigheden tegemoet komen, kan ze stimuleren om ook de overblijvende elementen in de opleiding te integreren. Een andere mogelijkheid is om binnen bestaande opleidingen de ontwikkeling van een optierichting '*animatie van bejaarden*' te stimuleren. Vertrekkend van de koppeling tussen het opleidingsniveau en de taakhoud, sprak ons het idee van een basisopleiding in een A2-richting, met doorstromingsmogelijkheden naar A1 via navorming of sociale promotie, erg aan. Een navorming of opleiding voor sociale promotie, gericht op de animatiefunctie, is op dit moment echter nog onbestaand. Als de Vlaamse overheid dit voorstel wil realiseren, moet ze de oprichting van deze bijkomende opleidingen stimuleren.

De Vlaamse overheid stelt de rusthuizen meer en meer zelf verantwoordelijk voor de kwaliteit van hun dienstenaanbod. Bijscholing is een belangrijk onderdeel van kwaliteitsbehoud en -bevordering. De invulling ervan, zowel naar kwantiteit als kwaliteit, wordt dan ook best aan de rusthuizen zelf overgelaten. Sommigen vrezen dat bepaalde rusthuizen deze vrijheid zullen gebruiken om de mogelijkheid tot bijscholing af te schaffen en stellen daarom voor de minimumnorm van acht uur per jaar te behouden. Wij zien daarin geen probleem, daar de bijscholing van een doorsnee animator die bewust met kwaliteitsverbetering bezig is, de minimumnorm van acht uur ruim overschrijdt. Bijscholing heeft maar zin als ze gevolgd wordt omwille van een uit zichzelf gevoelde behoefte daartoe. Belangrijker dan de invulling van de hoeveelheid bijscholing vinden we dat de instellingen verplicht moeten zijn de mogelijkheid tot bijscholing te bieden wanneer, hetzij de animator, hetzij het beleid, op dat vlak een zekere behoefte ervaart. Het is aan de Vlaamse overheid om mee de voorwaarden te creëren die dit kunnen realiseren.

Een verhoging van de kwantitatieve norm zónder financiële tussenkomst van de Vlaamse overheid lijkt ons geen goed idee. Rusthuizen die hun animatief project op een grondige manier willen uitwerken zullen met een extra investering geconfronteerd worden en daar de financiële situatie van de meeste Vlaamse rusthuizen zo wie zo al weinig (zoniet geen) bewegingsruimte toelaat, wordt de aanwerving van een bijkomende animator voor vele rusthuizen een onmogelijke taak. Merk op dat ons voorstel om de kwantitatieve norm niet te verhogen volgt uit een praktisch (financieel) probleem. Dit betekent niet dat er op de werkvloer geen behoefte is aan een verhoging van mankracht. We herinneren ons uit de survey dat meer dan de helft van de animatoren aangaf onvoldoende tijd te hebben om de animatietaken goed uit te voeren. Dit is een niet te verwaarlozen gegeven. Bovendien vergt de ontwikkeling en realisatie van een animatief project op maat niet enkel een extra investering van geld, maar ook van inzet en arbeid vanwege de

animator, wat betekent dat deze z'n takenpakket nogmaals verzwaaard ziet. We raden de Vlaamse overheid dan ook aan te investeren in de toename van het aantal animatoren in de Vlaamse rusthuizen. Mits financiële ondersteuning is een verhoging van de norm van een halftijdse betrekking per schijf van vijftig bewoners naar een halftijdse betrekking per schijf van dertig bewoners geen overbodige luxe. Dit zal de uitbouw van zowel de animatiefunctie als de meer algemene integrale kwaliteitszorg zeker bevorderen.

Tenslotte nog een belangrijke bemerking. Meer dan eens hoorden we, zowel via de survey, als in de gesprekken met de bewonersraden, als tijdens de interviews met bevoorrechte getuigen, de opmerking dat er dringend nood is aan een afstemming van de richtlijnen, opgelegd door de Vlaamse overheid enerzijds en de Federale overheid anderzijds. De aanwezigheid van twee afzonderlijke regelgevingen voor ROB (rustoordbedden) en RVT (rust- en verzorgingstehuisbedden) zorgt niet enkel voor verwarring; de twee regelgevers vertrekken ook vanuit een verschillend zorgmodel: de Vlaamse overheid vanuit het sociale, geïntegreerde zorgmodel, de federale eerder vanuit een medisch zorgmodel. Hierdoor wordt het voor de rusthuizen onmogelijk een coherent beleid te voeren, dat aan de eisen van beide regelgevers voldoet. Eveneens in het kader van de integrale benadering is het aan te raden dat de Vlaamse overheid de communicatie over dit probleem met de federale overheid op gang te brengt.

6.2 Te scheppen voorwaarden voor de uitvoering

Voorlichting en opleiding

Animatie, gezien vanuit holistisch perspectief, vormt een belangrijk onderdeel van de integrale kwaliteitszorg in het rusthuis. Beiden staan echter nog in hun kinderschoenen. Voor velen zijn het onbekende begrippen en van de groep die al met de theorie bekend is, is slechts een deel in staat dit ook in de praktijk te realiseren. Om de integrale bewonerszorg ingang te doen vinden op grote schaal is er nog heel wat voorlichting en opleiding nodig, en dit op verschillende niveaus en domeinen.

Op het niveau van de samenleving moedigen we de initiatieven aan die de Vlaamse overheid onderneemt om te komen tot een positiever beeld over ouderdom in het algemeen en over rusthuizen specifiek. In een samenleving waarin ouderen niet langer als verzameling van problemen gezien worden, maar wel als personen met potentieel, zal het idee van de integrale zorg makkelijker ingang vinden in het werkveld. Bovendien beïnvloedt het in de samenleving dominante beeld over ouderdom de sociale integratie van de bejaarden. Een negatief beeld leidt tot het mijden van de groep, een positief beeld tot integratie. Een betere integratie in de samenleving resulteert dan weer in een groter welzijn van de ouderen. Hetzelfde geldt op het niveau van de rusthuizen: zolang deze gezien worden als *'eindstation van het leven'* waarin enkel zwaar zorgbehoevende en hoogbejaarde ouderen wachten op hun dood, is de kans klein dat de samenleving interesse in deze voorzieningen zal ontwikkelen. Als men door bewustmaking de samenleving in de rusthuizen kan binnen te halen, dan kunnen de rusthuizen van de toekomst zich ontwikkelen tot open leefgemeenschappen die een formele rol spelen naar de bredere samenleving toe. Deze voorbeelden tonen aan dat het werken aan de beeldvorming over ouderdom in de samenleving is een middel is om op een meer algemeen niveau de ontwikkeling van een integrale zorgmodel te ondersteunen.

Om het positieve beeld over de rusthuissector en ouderdom in het algemeen te kunnen overbrengen aan de samenleving, alsook om de integrale benadering ingang te laten vinden in de zorgsector, is het nodig dat eerst en vooral de Vlaamse overheid zelf volledig doordrongen is van deze ideeën. Met betrekking tot de beeldvorming over de rusthuizen stellen sommigen in het werkveld de vraag of het idee van rusthuizen als open leefgemeenschappen aansluit bij de visie van de Minister. In deze visie betekent het naadloos op

elkaar aansluiten van thuiszorg en residentiële zorg dat niet enkel zwaar zorgbehoevende ouderen in de rusthuizen terecht komen, hetgeen het beeld van *'het rusthuis als eindstation voor het leven'* zou ondersteunen. Eerder moet gekeken worden naar de behoeften van de ouderen, hetgeen betekent dat er ook ruimte moet blijven voor valide en semi-valide bejaarden in de rusthuizen. Op het vlak van de integrale zorgbenadering moet nagegaan worden in welke mate de Administratie van de Vlaamse Gemeenschap deze visie draagt. Een algemene bijscholing of voorlichting over dit thema is sterk aan te raden.

In het werkveld moet er eerst en vooral aandacht gaan naar de bewustmaking van de directies. Er zijn nog heel wat directeurs met weinig kennis van of interesse in de integrale bewonerszorg en de daaraan gekoppelde animatiefunctie. Als de overheid wil dat deze ideeën ingang krijgen in de rusthuizen, dan moet deze situatie veranderen. Door de rusthuizen te verplichten een visietekst en functieomschrijving voor de animatie op te stellen, geeft ze alvast een impuls aan het doordenken van de animatiefunctie. Het grote werk begint echter pas nadat deze gegevens hun neerslag gevonden hebben. Het animatieve project kan niet door één of enkele personen alleen gerealiseerd worden. Het is de taak van alle betrokkenen van het rusthuis. Dit betekent dat de visie aan alle medewerkers moet worden uitgedragen en dat zij deze vervolgens moeten internaliseren. Het is de taak van de directie om daarover te waken. Dit wijst nogmaals op de belangrijke rol van de directeur in de ontwikkeling van een integrale aanpak. Een animatieproject dat niet steunt op de goedkeuring van de directie heeft zo goed als geen levenskansen. Uit de surveyresultaten bleek dat het animatieve project in rusthuizen waarvan de directie in het verleden bijscholing volgde over de animatiefunctie, duidelijk beter uitgebouwd was dan in rusthuizen waar dit niet gebeurde. Voorlichting over animatie naar directies toe is dus noodzakelijk. De Vlaamse overheid kan aan deze nood tegemoet komen door enerzijds dit soort bijscholingsprojecten te stimuleren en te ondersteunen en anderzijds energie te investeren in de motivatie van directieleden om aan dergelijke bijscholingen deel te nemen. Bijscholing over animatie is niet enkel voor de directie van belang, maar voor alle betrokkenen van het rusthuis, inclusief de animator zelf. Ook voor deze groepen is het aan te raden dat de Vlaamse overheid bijscholingsprojecten stimuleert en ondersteunt, temeer daar het huidige aanbod op dit vlak vrij beperkt is. De ontwikkeling van een ruimer aanbod kan meteen een stimulans zijn voor de betrokken groepen om aan de bijscholingen deel te nemen.

Een laatste maar niet onbelangrijk aandachtspunt in verband met de voorlichting over het integrale zorgmodel heeft betrekking op de opleidingen die voorbereiden op een job in de verzorgingssector (verpleegkunde, verzorging, logistiek, paramedische beroepen, enzovoort). Zolang de vakinhouden van deze opleidingen hoofdzakelijk vanuit een medisch model gedefinieerd worden (zoals nu het geval is), blijft het moeilijk de integrale benadering in praktijk om te zetten. De studenten leren tijdens hun opleiding een taakgerichte houding aan te nemen, terwijl er vanaf hun eerste werkdag ineens een bewonersgerichte houding verwacht wordt. Het omplooien van de houding kost veel tijd en inspanning. Vanuit het belang van de integrale kwaliteitszorg is het aan te raden dat de Vlaamse overheid deze situatie nader bekijkt en stappen onderneemt om binnen de betrokken opleidingen een minder exclusief medische en meer bewonersgerichte sfeer te creëren.

Samenvattend kunnen we stellen dat de Vlaamse overheid de voorlichting en bijscholing over de integrale bewonerszorg en de holistische invulling van de animatiefunctie moet stimuleren en ondersteunen, wil ze dat deze ideeën ingang vinden in het werkveld. Met *'stimuleren en ondersteunen'* bedoelen we dat de Vlaamse overheid enerzijds aan de bestaande projecten financiële en/of andere impulsen geeft en de ontwikkeling van nieuwe projecten op dezelfde wijze aanmoedigt. Daarnaast moet ze het werkveld stimuleren om van de aangeboden bijscholingsmogelijkheden gebruik te maken. Het is aan te raden dat de Vlaamse overheid de eerstkomende jaren de bijscholingsprojecten gedeeltelijk zelf in handen neemt, zowel op vlak van organisatie als uitvoering. Door de opstelling van een algemeen bijscholingspakket, waarin in de loop van

vier jaar alle subthema's van de visie op zorg en animatie behandeld worden, verzekert de Vlaamse overheid zich ervan dat het gehele werkveld kan kennismaken met de ideeën van de integrale bewonerszorg en animatieve grondhouding. De bijscholing zou het traject moeten uittekenen waarlangs rusthuizen kunnen uitgroeien tot bewonersgerichte instellingen. Na vier jaar van intensieve voorlichting blijft het van belang dat de Vlaamse overheid de initiatieven tot bijscholing over integrale bewonerszorg en animatie verder stimuleert en ondersteunt.

Ontwikkeling van de animatieve projecten door de rusthuizen

Rusthuizen die hun animatieproject willen uitwerken, zullen heel wat geld, tijd en arbeid moeten investeren in de ontwikkeling en uitvoering daarvan. Gezien de ongezone financiële situatie van vele rusthuizen is de kans groot dat deze projecten enkel met grote vertraging gerealiseerd zullen worden, als ze al niet helemaal spaak lopen door een gebrek aan middelen. Het is onze mening dat als de Vlaamse overheid, vanuit een besef van het belang van de integrale kwaliteitszorg, aan de rusthuizen oplegt de animatiefunctie te ontwikkelen, dat ze de rusthuizen dan ook in de mogelijkheid moet stellen hun projecten te realiseren. Dat betekent concreet dat ze financiële ondersteuning moet voorzien voor de individuele projecten van de verschillende rusthuizen.

Financiële ondersteuning kan verschillende vormen aannemen. Onze voorkeur gaat naar een systeem waarin in eerste instantie de minimaal opgelegde norm gesubsidieerd wordt. Een veralgemeende projectfinanciering, waarbij de rusthuizen hun plannen voor de komende jaren op het vlak van de animatie aan de overheid bekend maken en op basis daarvan een subsidie ontvangen, raden we af omdat dit een enorme administratie met zich meebrengt voor de animatoren. Dit zou het ongewenste neveneffect creëren dat men het op papier uitgewerkte animatieproject in de praktijk niet kan realiseren omwille van gebrek aan tijd. Projectfinanciering kan wél als extra, naast de algemene basisfinanciering van de animatiefunctie. Op die manier kan de Vlaamse overheid de subsidiëring aanwenden om belangrijke deelaspecten van het animatieve project te stimuleren. Op vlak van de bijscholing kan ze bijvoorbeeld de samenwerking van rusthuizen belonen. De overlegmomenten tussen animatoren van verschillende rusthuizen, met mogelijkheid om informatie uit te wisselen en feedback te geven en ontvangen, zijn voor de meerderheid van de animatoren telkens leerzame ervaringen. Een andere mogelijkheid is het betrekken bij de animatie van de bredere samenleving belonen. Op die manier wordt tegelijkertijd gewerkt aan de sociale integratie van de rusthuisbewoners in de gemeenschap en aan de ontwikkeling van een positiever beeld over ouderdom in die samenleving. Er ontstaat met andere woorden een opwaartse spiraal, waarbij het positieve beeld over ouderdom de ideeën van de integrale benadering stimuleren, wat dan weer een effect heeft op de integratie van de ouderen in de samenleving. Zowel een grotere vertrouwdheid met de ouderenpopulatie ten gevolge van een betere integratie, als de ideeën van de integrale benadering zorgen er vervolgens weer voor dat de beeldvorming over ouderen in de positieve zin ontwikkeld.

Tenslotte kan de Vlaamse overheid de ontwikkeling van de animatieve projecten ondersteunen door de stimulering van het vrijwilligerswerk in rusthuizen. Ook dit project kan kaderen in het streven naar een positieve beeldvorming over ouderen in de samenleving. Mogelijkheden zijn dat de Vlaamse overheid zelf een promotiecampagne lanceert of dat ze de bestaande wervingsmethoden ondersteunt. Een ander voorstel was de oprichting van lokale, op rusthuizen gerichte vrijwilligersorganisaties. Ook hier kan de Vlaamse overheid een aanzet geven door het ontstaan van dergelijke projecten te stimuleren.

Permanente kwaliteitsverbetering en controle

In het kader van de integrale kwaliteitszorg is het gebruikelijk dat de rusthuizen zelf verantwoordelijkheid opnemen voor de ontwikkeling van het vooropgesteld project, alsook voor de bewaking van het kwaliteitsniveau. Dit heeft consequenties voor de aard van de inspectie. Het controleren van de minimumvoorwaarden betekent concreet dat de inspectie enkel kan nagaan of de rusthuizen beschikken over een neergeschreven animatieproject en of dit project de in het rusthuis ontwikkelde visie op animatie weerspiegelt. Met andere woorden, de inspectie neemt de vorm aan van een meta-evaluatie, waarbij in hoofdzaak de effectiviteit van het animatieproject gecontroleerd wordt. Toch kan ook op kwalitatief vlak een zekere controle plaatsvinden. Men kan de zelfverantwoordelijkheid van de rusthuizen voor de realisatie van het animatieve project koppelen aan de verplichting tot zelfevaluatie. Inspectiediensten kunnen dan, samen met de betrokken rusthuizen, op basis van de zelfevaluatierapporten de sterke punten en groeipunten in het plan bekijken en nagaan of de groeipunten zich doorheen de tijd voldoende in de juiste richting ontwikkelen. Op deze manier speelt de inspectie een belangrijke rol in de permanente kwaliteitsverbetering van de zorg in het rusthuis.

Door de wijziging van de inspectie-inhoud ontstaat er ook een nood aan aanpassing van de vorm. Een overschakeling naar het systeem van visitatiecommissies is hier het meest aangewezen. De financiering van de oprichting en werking van deze visitatiecommissies behoort ons inziens tot de taak van de Vlaamse overheid. Het stimulerend effect van de inspectie op de kwaliteitsverbetering maakt van de organisatie van de inspectie een noodzakelijke voorwaarde die de rusthuizen helpt bij de ontwikkeling van hun animatieprojecten.